

ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО У СВІТАІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Андронов Ігор Володимирович

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

АНАЛІЗ ПРЕЦЕДЕНТНОЇ ПРИРОДИ ПОСТАНОВ ВЕРХОВНОГО СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В юридичній науці вже усталеною є точка зору з приводу того, що у країнах континентальної Європи принцип прецедентного права *stare decisis* не використовується, а діє інший – *jurisprudence constante* (усталена судова практика). Найбільш категорична позиція з цього питання сформульована у Кодексі Наполеона, у ст. 5 якого зазначено, що суддя не може приймати рішення у формі загального правоположення.

Головна відмінність між *stare decisis* та *jurisprudence constante* полягає в тому, що для *stare decisis* достатню основу створює одинична справа, тоді як основу для *jurisprudence constante* формує послідовність вирішених справ, що узгоджуються між собою. При цьому, на відміну від *jurisprudence constante*, у випадку *stare decisis* рішення у розглянутих раніше справах і аргументація цих рішень не просто беруться до уваги або служать для керівництва, а є за загальним правилом, обов'язковим для вирішення подальших справ [1, с. 17].

В Україні частково використовуються обидві вказані засоби впливу на судову практику. Дія *jurisprudence constante* проявляється через видання найвищими судовими інстанціями керівних постанов Пленумів вищих судів та узагальнень судової практики, а *stare decisis* поступово реалізується через постанови Верховного Суду в конкретних справах. Адже на відміну від постанов Пленумів Верховного та вищих спеціалізованих судів, які хоч і є результатом узагальнення судової практики, але за стилем свого викладення є більш абстрактні, а тому більш близькі до нормативно-правових актів ніж до судових прецедентів, правові висновки, що містяться у постановах Верховного Суду, більш казусні, мають

жорстку прив'язку до обставин конкретної справи, а тому більше відповідають прецедентному правовому регулюванню.

Все більше науковців, хоча й обережно, на основі порівняння з рішеннями Європейського суду з прав людини та за іншими ознаками роблять висновки про те, що за рішеннями Верховного Суду варто визнати силу судових прецедентів [2, с. 34; 3, с. 253]. «Завдання судової влади, — пише О. Дашковська, — полягає у здатності вирішити правовий конфлікт і у разі відсутності відповідної норми закону надати захист тим правам людини, які не дістали позитивного закріплення, врегулювати правовідносини, які не зміг передбачити законодавець. Як наслідок, постає необхідність у створенні судом норм права — загальнообов'язкових правил поведінки, що використовуються при вирішенні всіх аналогічних справ та підтримуються державою» [4, с. 41].

Однак деякі автори відстоюють й інший підхід. Так, Я. Романюк та І. Бейцун наполягають на тому, що правозастосовна діяльність Верховного Суду України щодо формування правових висновків про правильне застосування норм матеріального права є відмінною від нормотворчості. Проблема забезпечення єдності судової практики в Україні є дійсно актуальною, пишуть вони, проте вирішення її за допомогою запровадження прецеденту в класичному значенні не вбачається за доцільне. Система прецедентного права має свою логіку побудови, свої суворі правила і процедури, що відрізняє її від континентальних правових систем, які формувалися та функціонують по-іншому.

Науковці застерігають, що запровадження в Україні прецедентного права на уже сформовану романо-германську правову систему, за наявності деталізованого законодавства, зумовило б виникнення цілої низки проблем правозастосовного та доктринального характеру, зокрема співвідношення юридичної сили різних джерел права. В Україні, як і в інших країнах континентального права, правове регулювання здійснюється законодавством, яке не може бути змінене судовими рішеннями [5, с. 127-128]. Подібної точки зору дотримується й А.В. Журавльов, зауважуючи, що в Україні як у державі, що належить до романо-германської правової сім'ї, некоректно застосовувати сам термін «судовий прецедент», оскільки судові рішення, навіть попри їхню нормативність, не містять ознаки «класичного» прецеденту, як і не мають його структури [6, с. 81].

Втім ніхто не зобов'язує нас запозичувати всі аспекти класичного прецедентного права з усіма його недоліками. Беручи за основу позитивний досвід інших країн, ми, водночас, повинні виробляти власні підходи до формування свого прецедентного права, йдучи шляхом, який дуже влучно окреслив М.М. Вовпенко. Науковець цілком справедливо відзначив, що прецедентне

правове регулювання у конкретній країні складається поступово, формується під впливом власних особливостей механізму держави, принципів її формування й діяльності, правової культури, а отже, не повинно точно відтворювати всі риси судової практики англосаксонської системи [7, с. 72].

І.Ю. Богдановська справедливо зазначає, що рух від судового прецеденту до прецедентів тлумачення зближує право країн «загального права» з романо-германською правовою сім'єю, що є проявом так званої природної конвергенції, коли в силу загальних шляхів розвитку зближуються параметри національного права країн з різними правовими традиціями. Прецедентне право досягло якісного нового рівня розвитку. Із старого, архаїчного джерела воно змогло стати органічною частиною сучасного правового життя [8, с. 87].

Будучи запозичений з англосаксонської правової системи, принцип *stare decisis* у наших правових реаліях позбавлений недоліків, властивих англійському прецеденту, оскільки вітчизняні прецеденти формуються не на заміну, а на основі статутного права. Таким чином, якщо законодавство змінюється, і правова норма, стосовно якої була сформована певна судова практика застосування, були прийняті Верховним Судом прецедентні рішення, змінюється або скасовується, це автоматично призводить до втрати сили прецедентами її тлумачення. Таким чином відбувається взаємне корегування прецедентного та статутного права: з однієї сторони, судові прецеденти є більш гнучкими й швидше та точніше, ніж законодавство, реагують на зміни у суспільних відносинах, з іншої сторони, періодичні зміни у законодавстві не дозволяють застосовувати застарілі, «архаїчні» прецеденти, які вже не відповідають сучасним правовим та суспільним реаліям.

Список використаної літератури:

1. Золотарева А.Б., Шаталов С.С. Роль прецедента в налоговом праве / А.Б. Золотарева, С.С. Шаталов. — М.: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2014 — 146 с.
2. Константи́й О.В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України / О.В. Константи́й // Вісник Верховного Суду України. — 2012. — № 1(137). — С. 33-36.
3. Дрішлюк А.І. Вплив судової практики на Верховного Суду України на систему джерел цивільного та цивільно-процесуального права України / А.І. Дрішлюк // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». — 2012. — Т. 12. — С. 245-256.
4. Дашковська О. Судовий прецедент і судова практика як джерело права / О. Дашковская // Вісник Академії правових наук України. — 2011. — № 1(64). — С. 34-41.

5. Романюк Я., Бейцун І. Правова природа обов'язковості рішень Верховного Суду України та вдосконалення механізму забезпечення єдності судової практики / Я. Романюк, І. Бейцун // Право України. — 2012. — № 11-12. — С. 122-136.
6. Журавльов А.В. Судовий прецедент як джерело права в адміністративному судочинстві / А.В. Журавльов // Актуальні проблеми держави і права. — 2016. — № . — С. 75-84.
7. Вовленко Н.Н. Источники и формы права: Учебное пособие / Н.Н. Вовленко. — Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2004. — 102 с.
8. Богдановская И.Ю. Эволюция судебного прецедента в «общем праве» / И.Ю. Богдановская // Право. — М.: ГУ ВШЭ, 2010. — № 2. — С. 75-87.

Волкова Наталія Василівна

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

СУДОВА ФОРМА ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Основною формою захисту сімейних прав та інтересів дитини необхідно вважати судову. Суд є єдиним органом, який наділений компетенцією здійснювати правосуддя в Україні та вирішувати всі виникаючі в ході розгляду цивільної справи правові питання щодо захисту сімейних прав та інтересів дитини [1, с. 20-23].

Кожна особа, згідно з ч. 1 ст. 4 ЦПК України [2], має право в порядку, встановленому законом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та інтересів. Відповідно до ч. 1 ст. 19 ЦПК України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають сімейних правовідносин.

З аналізу норм цивільного процесуального законодавства України та судової практики у цивільному судочинстві розглядаються справи про захист сімейних прав та інтересів дитини в порядку позовного, окремого та наказного провадження.

Основним критерієм, що слугує засобом для розмежування видів цивільного судочинства, виступає спір про право. У філологічному значенні «спір — це словесне змагання, обговорення будь-чого, у якому кожен відстоює свою точку зору», відповідно поняття «спорити» вживається у значенні «заперечувати, доказуючи що-небудь» [3, с. 658]. Як правила більшість справ щодо захисту прав та інтересів дитини розглядається в порядку позовного провадження, оскільки наявний спір про право, до